

**TARBIYADA YOSH XUSUSIYATLARINI INOBATGA OLIISH VA YOSH
DAVRLARGA BO'LIISH**

University of Management and Future Technologies universitetining

Xorijiy til va Adabiyoti yo'nalishi talabasi

TO'XTASINOVA MOXINISO

Anotatsiya: ushbu maqolada tarbiya jarayonida yosh xususiyatlarini inobatga olishning pedagogik va psixologik asoslari ilmiy manbalar asosida tahlil qilinadi. Shaxs rivojlanishining biologik, psixologik va ijtimoiy omillari hamda yosh davrlarining o'ziga xos xususiyatlari yoritilgan. Maktabgacha yoshdan boshlab o'spirinlik davrigacha bo'lgan bosqichlarning pedagogik ahamiyati, yetakchi faoliyat turlari, psixik rivojlanish xususiyatlari va tarbiyaga ta'sir etuvchi omillar bayon etiladi. Maqolada yosh davrlariga mos tarbiyaviy yondashuvni shakllantirishning ahamiyati hamda tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi ilmiy-nazariy qarashlar asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: yosh davrlar, tarbiya, psixologik xususiyatlar, kognitiv rivojlanish, yetakchi faoliyat, pedagogik yondashuv, Vygotskiy, Piaje.

Kirish :shaxs tarbiyasi uzluksiz rivojlanish jarayoni bo'lib, u biologik yetilish, psixik rivojlanish va ijtimoiy tajriba bilan uzviy bog'liq. Pedagogika fanida tarbiyaviy faoliyat samaradorligi tarbiyalanuvchining yosh xususiyatlarini to'g'ri aniqlash va ularga mos metodlar tanlash bilan belgilanadi. Mazkur mavzu L. S. Vygotskiy, J. Piaje, Yu. K. Babanskiy, A. G'. G'oziev kabi olimlarning ilmiy izlanishlarida asoslab berilgan.

Yosh davrlarini o'rganishning ilmiy asoslari Yosh davrlarini o'rganish psixologiya, fiziologiya va pedagogikaning o'zaro uyg'unlashgan ilmiy yo'nalishidir. Rivojlanish qonuniyatlari quyidagi omillar bilan belgilanadi:

1. Biologik yetilish – nerv tizimi, sensor rivojlanish, fiziologik oʻzgarishlar.
  2. Psixologik rivojlanish – idrok, tafakkur, xotira, emotsional holat.
  3. Ijtimoiy tajriba – oʻyin, oʻqish, mehnat faoliyati.
  4. Rivojlanish muhiti – oila, taʼlim muassasasi, jamoa.
- L. S. Vygotskiyning “yaqin rivojlanish zonasi”, J. Piajening kognitiv rivojlanish bosqichlari, A. V. Petrovskiy taʼlimotlari yoshga xos pedagogik yondashuvlarni ilmiy asoslaydi.

Yosh davrlarga boʻlish va pedagogik xususiyatlar

1. Ilk bolalik (0–3 yosh)

Bu bosqichda sezgi organlari faol rivojlanadi, nutq shakllanadi, harakat koordinatsiyasi mustahkamlanadi. Tarbiya emotsional qoʻllab-quvvatlash va nutq rivojiga qaratilishi lozim.

2. Maktabgacha yosh (3–7 yosh)

Oʻyin yetakchi faoliyat boʻlib, ijodiy tafakkur, tasavvur, muloqot koʻnikmalari rivojlanadi. Tarbiyachi bolalarning mustaqilligini oshirishi, muloqotni rivojlantirishi zarur.

3. Kichik maktab yoshi (7–10 yosh)

Oʻqish yetakchi faoliyatga aylanadi. Mantiqiy tafakkur, diqqat barqarorligi kuchayadi. Oʻqituvchi oʻquv faoliyatini tizimli tashkil etishi kerak.

4. Oʻsmirlik (10–15 yosh)

Biologik oʻzgarishlar kuchayadi, shaxsiy oʻzini anglash shakllanadi. Jamoada mavqe egallashga intilish ortadi. Pedagoglar bilan demokratik muloqot muhim.

5. Oʻspirinlik (15–18 yosh)

Kasb tanlash, mustaqil fikrlash, hayotiy maqsadlarni aniqlash jarayoni jadallashadi. Taʼlim jarayoni yoshlarning qobiliyatlarini roʻyobga chiqarishga xizmat qilishi kerak.

6. Yetuklikning boshlanishi (18–25 yosh)

Kasbiy shakllanish, mustaqil hayotga moslashish, shaxsiy mas’uliyatning oshishi kuzatiladi.

Tarbiyada yosh xususiyatlarini hisobga olishning ahamiyati

- Tarbiyaviy motivatsiyani kuchaytiradi.
- Psixologik qulay muhit yaratadi.
- Individuallikka tayangan yondashuvni shakllantiradi.
- Ta’lim-tarbiyaning samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Yosh xususiyatlarini chuqur ilmiy asosda o’rganish va tarbiyaviy yondashuvni har bir yosh davriga mos ravishda tashkil etish pedagogik jarayonning bosh mezonlaridan biri hisoblanadi. Chunki shaxsning har bir bosqichdagi rivojlanish sur’ati, ehtiyojlari, motivlari va psixologik holati bir-biridan tubdan farq qiladi. Tarbiyachi yoki pedagog ana shu farqlarni to’g’ri anglagan holda ta’lim-tarbiya metodlarini tanlasa, pedagogik ta’sir samaradorligi sezilarli darajada ortadi.

Har bir yosh davrida yetakchi faoliyat turi, kognitiv jarayonlarning shakllanish darajasi, ijtimoiy tajriba va emotsional rivojlanishning o’ziga xos jihatlari mavjud. Masalan, maktabgacha yoshda o’yin orqali o’rganish samarali bo’lsa, kichik maktab yoshida o’quv faoliyatining to’g’ri tashkil etilishi asosiy ahamiyatga ega. O’smirlik va o’spirinlik davrlarida esa shaxsiy pozitsiyaning shakllanishi, o’z-o’zini anglash, mustaqil fikrlashga intilish kuchaygani bois ularga nisbatan individual, moslashuvchan va demokratik yondashuv zarur bo’ladi.

Yosh xususiyatlarini inobatga olgan holda tashkil etilgan tarbiya quyidagi natijalarga erishishga yordam beradi: tarbiyaviy motivatsiyaning ortishi, psixologik qulay muhitning shakllanishi, shaxsning tabiiy qobiliyatlarini ro’yobga chiqarish, ijtimoiy faollikning oshishi hamda umuman olganda tarbiya sifatining yuqorilashi. Aynan shu omillar shaxsning barkamol rivojlanishini ta’minlaydi va uni hayotga tayyorlashda muhim poydevor vazifasini bajaradi.

Demak, yosh davrlarining o'ziga xos xususiyatlarini bilish va ularga ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvni qo'llash — tarbiya jarayonining uzviy, izchil va samarali bo'lishining muhim garovidir. Bu nafaqat pedagoglar, balki ota-onalar, psixologlar, ta'lim tashkilotchilari uchun ham muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Xaydarov. S.A. (2025). Oilaviy tarbiyada va maktab tarbiyasida yuzaga keladigan risklar. 16-son. 9-11.
2. Хайдаров С. (2024). Spiritual influence on child education in families. Web of Teachers: Inderscience Research. 2 (11). 203-205.
3. Хайдаров С. (2025). Оилаларда фарзанд тарбиясига руҳий таъсир ўтказиш. Modern Education and Development. 3 (17). 23-27.
4. Khaydarov S.A. (2025). The role of the use of fine arts in teaching the history of the country. Modern Education and Development. 3 (17). 28-33.
5. Xaydarov S.A. (2025). Ijtimoiy-gumanitar fanlarda raqamli metodlardan foydalanish yo'llari. NEW RENAISSANCE international scientific journal. 2(1). 91-94.
6. Xaydarov S.A. (2025). Yoshlarda vatanparvarlik hissini tarbiyalashda Boburnoma asariga ishlangan miniatyuralarning ahamiyati. Til va adabiyot.uz. 2.11-12.
7. Khaydarov S.A. (2025). On analysis of family factors and social creativity issues in the study of the psychological portrait of educational institutions' leaders. Tuijin Jishu/Journal of Propulsion Technology ISSN: 1001-4055 Vol. 46 No. 2.
8. Хайдаров С. (2025). Pedagogik risklarni boshqarishning nazariy asoslari va globallashuv jarayonidagi ahamiyati. 3 (9). 261-265.